

מדריך מעשי לשיפור שירותי הדת והרבנות המקומיים

ארגז כלים לנבחרי ציבור בשלטון המקומי

מדריך מעשי לשיפור שירותי הדת והרבנות המקומיים

אדר ב תשפ"ד | מרץ 2024

דת בעיר: מדריך מעשי לשיפור תחום שירותי הדת והרבנות מקומיים
ארגז כלים לנבחרי ציבור ברשויות המקומיות

כתיבה: אריאל מואב-מורבארי

מערכת: ד"ר חנה פנחסי, תני פרנק, טל רוזנר
צוות מייעץ: איטל בציר-אלשיך, רינה הולנדר, הרבנית שירה מרילי מירוויס,
ד"ר אריאל פינקלשטיין וד"ר אריאל פיקאר
עיצוב גרפי: סטודיו ענת ומאיה

© כל הזכויות שמורות

judaism.state@shi.org.il

הודפס בדפוס כספית

ירושלים

אדר ב תשפ"ד | מרץ 2024

המרכז ליהדות ומדינה

המרכז ליהדות ומדינה מבית מכון הרטמן הוא מרכז מדיניות, שפועל לאיתור וקידום פתרונות בסוגיות הנוגעות למתח שבין תפיסות יהודיות ודתיות לבין התנהלותה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית שבה אוכלוסיות מגוונות. מטרת המרכז היא לממש את הערכים היסודיים של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית וכבית לאומי לעם היהודי כולו, באמצעות עיצוב מחדש של סוגיות מדיניות העוסקות במפגש שבין היהדות לבין המדינה.

המרכז מקדם סדר יום של יהדות מגוונת ומרובת פנים באמצעות קידום מדיניות, חשיבה ומחקר מוכווני שינוי והשפעה על השיח הציבורי. המרכז שואף להביא לשינוי המדיניות הקיימת על ידי יצירת וביסוס רעיונות, נרטיבים וכיווני מדיניות חדשים, והטמעתם במדיניות הישראלית באמצעות פעולות בכנסת, אל מול הממשלה, ברשויות המקומיות וכן בשיח הציבורי בישראל ובעם היהודי. נושאי הליבה שבהם עוסק המרכז הם: מיהו יהודי, שבת במרחב הציבורי, נישואין וגירושין בישראל ויהדות במערכת החינוך.

תוכן עניינים

	.1
9	מבוא
	.2
11	מיפוי הרשות המקומית
	.3
13	מערך שירותי הדת והרבנות המקומיים
	.4
21	מבני דת מקומיים (הקצאות ושימושים)
	.5
27	כשרות וגיוור
	.6
31	שירותי אזרחיים
	.7
39	קהילות ותרבות יהודית
	נספח.
42	מאגר הופים שמהווים את מערך שירותי הדת המקומיים

חוק שירותי הדת היהודיים [נוסח משולב], תשל

השר לשירותי דת (להלן – השר) רשאי להקים מועצה דתית לפי הור
, בכל רשות מקומית שאין בה מועצה כאמור.
השר יקבע את מספר חברי המועצה, ובלבד שלא יעלה על מספר חבר

(א) מן המספר שנקבע יציעו מועמדים למועצה, לפי מכסות אלה –

- (1) השר – 45% ;
- (2) הרשות המקומית – 45% ;
- (3) הרבנות המקומית – 10% ;

יעת מספר המועמדים כאמור, ייחשב שבר המגיע לחצי ומעלה כיחידה
(ב) לא הציעה הרשות המקומית לשר מכסת המועמדים למועצה
שלחה אליה דרישת השר, תישלח דרישה נוספת; לא נענתה הרשו
ספת תוך חמישה-עשר יום מיום שנשלחה, רשאי השר להציע את מ
שות המקומית; הוראות אלה יחולו גם על מכסת המועמדים של הרבנו
א. כל הוראה בחיקוק שלפיה פסול אדם לכהן כחבר המועצה של ה
ועצה דתית וכן כל הוראה בחיקוק שלפיה חדל חבר מועצה של רש
חמת שנעדר מישיבות המועצה – יחולו, בשינויים המחוייבים, גם ל
תית, והוא הדין בהוראות בדבר סדר הודעה על חדילת החברות במועצ
4. שלוש הרשויות הנזכרות בסעיף 3 יחוו דעתן על המועמדים מב
מועצה ומבחינת ייצוגם המתאים של הגופים והעדות המעוניינים
היהודיים (להלן – שירותי דת) במקום.

5. נתגלעו חילוקי דעות בין שלוש הרשויות, יובאו להכרעת

מבוא

שירותי הדת פוגשים את התושב בצמתים רבים בחייו. ניתן אף לומר שכמעט ואין אזרח ישראלי שאינו צורך אותם: שירותים אזרחיים כמו נישואין וגירושין, מתקבלים במדינת ישראל בדרך כלל באופן דתי או על בסיס המסורת היהודית; טקסטים משמעותיים כמו ברית מילה, בר/בת מצווה נחגגים פעמים רבות בבתי כנסת ציבוריים; וחלק גדול מהציבור, גם אם איננו דתי, שומר מסורת בצורה כזו או אחרת ומעוניין לקבל שירותי דת.

המשרד לשירותי דת אמון על אספקת שירותי הדת היהודיים בלבד, וכך גם המועצות הדתיות ומערך הרבנים המקומיים.

האחריות על אספקת שירותי דת של דתות אחרות עברה לאגף לעדות דתיות במשרד הפנים, שפועל מול גורמים ברשויות המקומיות ובקרבת הקהילות הדתיות השונות.

בבסיס המסמך שלפניכם מונחת הנחת יסוד, שלפיה מדינת ישראל היא קהילה של קהילות שונות. קהילות חרדיות, דתיות, מסורתיות וחילוניות, שמרניות וליברליות – שמבטאות את זהותן היהודית באופן שונה ובעלות צרכים שונים בכל הנוגע לשירותי דת ורבנות. מיום הקמתה, מדינת ישראל מממנת או מאסדרת אספקה של שירותי דת ורבנות יהודיים שנועדו לשרת את רוב אזרחיה וזהו אחד מן הביטויים של היותה מדינה יהודית. האופן שבו ניתנים שירותים אלו והאופן שבו הם נתפסים בידי הציבור – מעצבים את זהותה היהודית של ישראל.

שירותי הדת והרבנות ניתנים בדרך כלל ברמה המוניציפלית – על ידי הרשות המקומית ועל ידי גופים מקומיים אחרים. לרשויות המקומיות, שמורכבות מקהילות שונות ומגוונות, יש תפקיד משמעותי לאספקה שוויונית ויעילה של שירותי דת ורבנות עבור תושביהן.

המדריך שלפניכם מציע מגוון כלים, שבהם יכולים להשתמש נבחרי ונבחרות ציבור ברשויות המקומיות כדי לקדם פתרונות מגוונים בתחומי שירותי הדת והרבנות המקומיים ולתת מענה לצרכים ולבעיות של הקהילות השונות בעיר.

יודגש כי למערך שירותי הדת בישראל יש רגולציה ארצית די ריכוזית, אך לא מוחלטת. הכלים המפורטים להלן אינם מתבססים על שינויי חקיקה או מדיניות ברמה הארצית, אלא נשענים על ההסדרים הקיימים כיום במדינת ישראל ופועלים במסגרתם.

מערך שירותי הדת והרבנות המקומיים:

מערך שירותי הדת המקומיים מורכב מגורמים רבים, ומצוי תחת סוגים שונים של רגולציות ממשלתיות. בתוך מארג הגופים הללו יש לרשות המקומית תפקיד חשוב. אין רשות מקומית זהה לחברתה, ותפקידו של נבחר ציבור ברשות שתפקידו לדאוג לרווחת כלל התושבים שלה – להכיר היטב את המאפיינים הייחודיים לרשות שלו בנושא זה.
ניתן לסכם זאת כך:

ברמה הארצית: הרגולציה נעשית על ידי המשרד לשירותי דת – שאמון בעיקר על ההיבטים המינהליים, ועל ידי הרבנות הראשית – שמטרתה בעיקר לעצב את המדיניות ההלכתית.

ברמה המקומית: אספקת שירותי הדת נעשית על ידי המועצה הדתית (שהיא גוף נפרד מהרשות המקומית) או על ידי הרשות המקומית עצמה (כאשר לא פועלת מועצה דתית בתחום הרשות), בדרך כלל באמצעות מחלקת שירותי דת ייעודית. גורם מקומי חשוב נוסף הוא הרב המקומי – שלו נתונות סמכויות סטטוטוריות מקומיות בעניינים הלכתיים ואחרים.

ניתן לחלק את שירותי הדת כך: שירותי רבנות, מבני דת (בתי כנסת, מקוואות ועוד), שירותי דת (כשרות וגיוור), שירותים אזרחיים שניתנים בעיקר באופן דתי (נישואין וקבורה) ושירותי תרבות יהודית ותמיכה בקהילות.

לטבלה שמסכמת את מארג שירותי הדת המקומיים – ראו את הנספח שמופיע בסוף המסמך.

לקריאה נוספת

להשוואה בין רשויות מקומיות בתחומים שונים בנושאי יהדות ומדינה, ראו:
ישראל חופשית, **מדד החופש העירוני**, 2022.

לכלים הנתונים בידי נבחר ציבור בשלטון המקומי, ראו:
משרד הפנים, **המדריך לנבחר ברשות המקומית**, אוקטובר 2018.

לכלים הניתנים בידי נבחר ציבור בשלטון המקומי בנושאי יהדות ומדינה, ראו:
איה ידידיה ונעמה מושינסקי, **המצפן: המדריך לנבחר ונבחרות ציבור לקידום שוויון בשלטון המקומי**, "דת ועיר", עמ' 84-89.

2. מיפוי הרשות המקומית:

א. מיפוי הגורמים במערך שירותי הדת בתחום הרשות המקומית

מערך שירותי הדת מורכב מגופים ממשלתיים – בעיקר המשרד לשירותי דת והרבנות הראשית – ומגופים מקומיים. חלק מן הגופים הללו פועלים במסגרת הרשות המקומית וחלקם במעמד סטטוטורי נפרד. כך שהרכבם של הגופים המקומיים, ומערכת היחסים ביניהם, משתנה מרשות לרשות. לכן, כדי להכיר את הגורמים הרלוונטיים ברשות מקומית מסוימת, יש לערוך מיפוי מדויק לגבי כל רשות מקומית:

⊗ האם ישנו רב מקומי מכהן או שבמקומו יש ממונה על הכשרות וממונה על הרישום לנישואין שמונו על ידי מועצת הרבנות הראשית לישראל?

⊗ האם פועלת לצד הרשות המקומית מועצה דתית או ששירותי הדת ניתנים על ידי מחלקה במועצת הרשות?

⊗ גם כאשר קיימת מועצה דתית ישנן אפשרויות שונות – האם עומד בראשה הרכב מועצה שמשקף את הרכב מועצת הרשות המקומית או ממונה מטעם השר לשירותי דת? עוד על מבנה מערך שירותי הדת ועל הליכי הבחירה של הרבנים המקומיים והרכב המועצה הדתית ראו להלן בעמ' 13-20.

מעבר לשאלה המבנית – יש לתת את הדעת גם לבעלי התפקידים השונים, לפועלם ולתפיסת העולם שלהם.

ב. הרכב האוכלוסיה ברשות המקומית

למגוון התושבים והקהילות שמתגוררים ברשות המקומית יש אורחות חיים וצרכים שונים. אין רשות מקומית זהה לחברתה, ובכל אחת מהן הרכב אוכלוסיה שונה: קהילות עם מאפיינים תרבותיים ודתיים שונים, תושבים עם זהויות ותפיסות עולם מגוונות ועוד. המגוון העמוק בין הרשויות השונות ובתוך כל רשות מקומית, מייצר מעין מפה שמשקפת את הזהות שלה.

כדי להכיר את המרקם הייחודי של הרשות המקומית ולהפיק ממנו את הצרכים הייחודיים של מגוון הקהילות שמרכיבות אותה, חשוב להשתמש בכלים שונים לצרכי מיפוי ומחקר שיעמדו בבסיס קבלת ההחלטות וקידום המדיניות. ניתן לחלק את הכלים הללו לשלושה סוגים:

א. כלי מחקר מקצועיים:

ניתן להשתמש במאגרי נתונים קיימים, כמו זה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה או מחקרים חברתיים-כלכליים שנכתבו על הרשות המקומית. ככל שמתאפשר, ניתן גם ליוזם מחקר חברתי-כלכלי או כלים כמו קבוצות מיקום או סקרים. אלו כלים שדורשים מימון, אך הם עשויים ללמד רבות על הרשות המקומית ועל המאפיינים של הקהילות שמרכיבות אותה.

ב. שיתוף ציבור: תהליכי שיתוף ציבור יכולים להיות מבוססים על מגוון כלים ובתוכם שולחנות עגולים מובנים עם תושבים, מפגשים של נבחרי ציבור עם וועדי שכונות, נציגי קהילות ותושבים, שימוש בסקרים דרך רשתות חברתיות ועוד. שימוש נבון בכל אלו עשוי לעזור לגבש מידע חשוב לגבי הצרכים של קהילות שונות.

ג. למידה מרשויות אחרות: רשויות מקומיות שונות פיתחו פתרונות שונים בתחומי שירותי הדת והרבנות שאת חלקם נזכיר בהמשך המסמך. חשוב ללמוד מרשויות אחרות, וניתן כמובן ליצור קשר עם חברי מועצה ברשויות אחרות ולעמוד על הדומה ועל השונה בין הרשויות השונות.

כלים אלה מסייעים למפות את הרכב האוכלוסיה ברשות המקומית; קבוצות דתיות ותרבותיות נכללות בה; מהם "מאפייני הצריכה" של שירותי הדת והרבנות השונים ברשות; מה הצרכים של התושבים השונים ברשות ואלו מענים יש לצרכים שלהם. הבנה מעמיקה של הפער בין המצוי לבין הרצוי היא הבסיס לפיתוח של פתרונות שונים עבור קהילות ותושבים שונים.

לקריאה נוספת

לנתונים אודות קבוצות אוכלוסיה ברשויות מקומיות, ראו:

[מרכז הנתונים והידע של המכון החרדי וקרן וואהל, מכון רשויות מקומיות.](#)

לכלי שיתוף ציבור שבהם ניתן להשתמש כדי לייצר מיפוי של צרכי האוכלוסיה ברשות המקומית, ראו: מורן נגיד, סתיו חביבי ודנה בר, [תהליכי שיתוף בשלטון המקומי בישראל: כיווני פעולה והמלצות](#), ירושלים 2020.

דבורה אברמזון, [משילות משתפת ברמה המקומית: עקרונות ומבני בוחן מרחבי העולם](#), מנהיגות אזרחית, 2019.

איה ידידיה ונעמה מושינסקי, [המצפן: המדריך לנבחרים ונבחרות ציבור לקידום שוויון בשלטון המקומי](#), "דמוקרטיה עירונית: שיתוף ציבור", עמ' 40-44; "חיים ביחד: קהילות בעיר", עמ' 45-49; "צעירים וצעירות בעיר", עמ' 59-64; "הקהילה הגאה", עמ' 76-83.

אהוד בקר, ["שיתוף ציבור במשרד הממשלה וברשויות המקומיות"](#), ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2019, עמ' 37-41.

3. מערך שירותי הדת והרבנות המקומיים

מערך שירותי הדת והרבנות המקומיים נשען בדרך כלל על המעוצה הדתית – גוף סטטוטורי מקומי נפרד מהרשות המקומית עצמה. יודגש כי יש ערים שאין לציידן מועצה דתית, ובמקרים כאלה תחליף אותה מחלקה לשירותי דת במסגרת הרשות (עוד על כך בהמשך). גורף מקומי חשוב נוסף הוא הרב המקומי (או הרבנים המקומיים). עקרונית, החלוקה היא בין סמכות מינהלית שמצויה בידי המועצה הדתית והרשות המקומית לבין סמכות הלכתית הניתנת לרבנות המקומית, אלא שבפועל – חלוקת הסמכויות סבוכה יותר.

שאלות למיפוי:

- ⊗ האם יש רב מקומי ברשות המקומית (רב עיר או רב אזורי)? אם כן, מי הוא?
- ⊗ אם אין רב מקומי: מיהו הרב הממונה על הרישום לנישואין ומיהו הרב הממונה על הכשרות שמינתה מועצת הרבנות הראשית?
- ⊗ האם לצד הרב המקומי פועלים רבני שכונות? אם כן, מי הם?
- ⊗ האם פועלת בשטח הרשות המקומית מועצה דתית או שאספקת שירותי הדת מבוצעת על ידי מחלקה לשירותי דת או גורם אחר ברשות?
- ⊗ מיהו יו"ר המועצה הדתית ומי חברים בהרכב שעומד בראשה?
- ⊗ מיהם מנהלי המחלקות השונות במועצה הדתית?
- ⊗ אם אין מועצה דתית – מי מנהל את מחלקת שירותי הדת ברשות המקומית ומי מפקח על פעילותה?

א. רבנות מקומית

רבנים מקומיים וקהילתיים היו מעמודי התווך של הקהילות היהודיות לאורך ההיסטוריה, ונשאו בעיקר בתפקידים של הנהגה רוחנית והלכתית. במדינת ישראל ניתן לחלק בין רבנים מקומיים לבין רבני קהילות. הרבנים המקומיים – רב עיר, רב מועצה מקומית ורב מועצה אזורית – נושאים בתפקיד ממסדי של עובדי ציבור ונבחרים על ידי גוף בוחר שמורכב מגורמים ממשלתיים ומקומיים (ראו להלן). רבני קהילות מועסקים כל אחד על ידי קהילתו.

רבנים מקומיים:

ניתן לחלק את סמכויותיהם של רבנים מקומיים לסמכויות סטטוטוריות ולהשפעה רוחנית ודתית לא-פורמלית. הסמכויות הסטטוטוריות של הרב המקומי כוללות בדרך כלל את הרישום לנישואין ואת החתימה על תעודות הכשרות בעיר. ישנם ערים שבהן מכהנים שני רבנים במקביל – ספרדי ואשכנזי – ובמקרים כאלה נהוג שכל אחד מהם ממונה על אחד מן התחומים הללו.

לרב המקומי יש גם את הסמכות למנות חבר אחד בהרכב המועצה הדתית מטעמו (ראו להלן). ברשויות הגדולות – הרב המקומי ממונה לחבר באסיפה הבוחרת את הרבנים הראשיים לישראל. כמו כן, כאשר פועלת במקום מועצה דתית – עליה להיות כפופה להנחיות ההלכתיות של הרב המקומי.

מעבר לסמכויות הרשמיות שבידיו, לרב המקומי יש בדרך כלל השפעה לא-רשמית מבחינה רוחנית ודתית: מתן דרשות ושיעורים, כתובת למעוניינים להתייעץ בעניין דתי או אחר, נטילת חלק בטקסטים ואירועים רשמיים ברשות ועוד.

חשוב לציין כי בערים רבות בישראל לא מכהן רב מקומי בגלל קשיים הנובעים מהליך הבחירה הקבוע בחוק. במקרים כאלו, מועצת הרבנות הראשית ממנה רב ממונה על הרישום לנישואין ורב שממונה על תעודות הכשרות. בדרך כלל מדובר ברבנים מקומיים ברשויות סמוכות.

סמכויות הרב המקומי

החוק איננו מגדיר באופן מפורשת את מהות תפקידו של הרב המקומי. למעט תחומי הכשרות ורישום הנישואין, הוא גורם בעל סמכות הלכתית כלפי המועצה הדתית שפועלת ברשות, כלומר בתחומי מקוואות, עירובין ובחלק מהמועצות גם בתחום הקבורה.

לצד הסמכויות הרשמיות, לתפקיד הרב המקומי יש גם ממד של הנהגה ציבורית דתית, שאיננו מוסדר: הפצת דברי תורה ושיעורים תורניים, כתובת הלכתית לפונים אליו, השתתפות באירועים ציבוריים ועוד. ביישובים מסוימים, על אף שאין חובה חוקית, נשמעים לפסיקות הרב המקומי בעניינים שונים כמו מדיניות הגינון בשנת השמיטה ועוד.

רבני קהילות:

קהילות רבות נוהגות להעמיד רב או רבנית שינהיגו את הקהילה מבחינה דתית והלכתית. המימון להעסקתם של רבנים אלו נעשה בדרך כלל, על בסיס תרומות חברי הקהילה. יחד עם זאת, בשנים האחרונות החלה מדינת ישראל לממן חלק משכרם של רבני קהילות. המשרד לשירותי דת משתתף במימון שכרם של רבני קהילות בערים, משרד התרבות והספורט משתתף במימון שכרם של רבנים ורבניות בקהילות לא אורתודוקסיות בערים וביישובים (יש לשים לב שלרשות המקומית אין השפעה פורמלית על מימון שכרם של רבני קהילות).

סוגים נוספים של רבני קהילות

רבני יישובים: ביישובים עם אוכלוסיה דתית ומסורתית יש בדרך כלל רב, שממלא תפקיד שיקרו רוחני-קהילתי וכמעט אין לו סמכויות סטטוטוריות (למעט מתן תעודות כשרות בתחום היישוב).

רבני שכונות: בעבר היה נהוג למנות רבני שכונות בערים, שפעלו לצד רבני הערים. המדיניות בנוגע לרבני הערים השתנתה, ובפועל נכון לעכשיו המשרד לשירותי דת איננו מקצה תקנים לרבני שכונות. רבני השכונות הפועלים היום בחלק מהערים שימשו בתפקיד עוד לפני שהמדיניות השתנתה. יחד עם זאת, יש לציין שיש ערים שממנות רבנים שמשמשים בפועל כרבני שכונות מטעמן.

קייסים ורבני הקהילה האתיופית: הקייסים הם המנהיגים הרוחניים וההלכתיים המסורתיים של יהודי אתיופיה - אשר פוסקים לפי המסורת ההלכתית היהודית אתיופית. יש מועצות דתיות, בעיקר בערים עם אוכלוסייה גדולה של יוצאי אתיופיה, שמעסיקות קייסים. לצדם, ישנם רבנים יוצאי אתיופיה שקיבלו על עצמם את ההלכה האורתודוקסית, ואשר מועסקים אף הם במסגרת המועצות הדתיות.

פעולות אפשריות:

כשיש רב מקומי מכהן:

ממשקים במישור הלא-פורמלי:

בין נבחרו ציבור ברשות המקומית לבין הרב המקומי אין ממשקי עבודה פורמליים, אך אין זה אומר שלא ניתן לייצר ממשקים לא-פורמליים ושיתופי פעולה. חשוב להכיר את פועלו של הרב המקומי, ואת עמדותיו בנושאים השונים בתחום שירותי הדת. כדאי להיפגש איתו ולשוחח על האתגרים הייחודיים לאוכלוסייה ברשות המקומית ולקדם סוגיות שמצויות בסמכותו (ראו להלן).

כאשר אין מועצה דתית – ממשקים עם מחלקת שירותי הדת ברשות:

כשאין מועצה דתית, אספקת שירותי הדת נעשית על ידי הרשות המקומית, בדרך כלל על ידי מחלקה ייעודית לכך. מערכת היחסים שבין הרב המקומי לבין המחלקה יהיו דומים למערכת היחסים בין רב מקומי למועצה דתית, וניתן יהיה לבסס ולפתח אותה כדי לקדם נושאים שונים בתחום שירותי הדת ברשות.

כשאין רב מקומי מכהן:

ממשקים עם הממונים מטעם מועצת הרבנות הראשית:

כשאין רב מקומי, מועצת הרבנות הראשית ממנה מטעמה ממונה על הרישום לנישואין וממונה על החתימה על תעודות הכשרות. על אף שהחוק איננו מטיל חובת התייעצות של מועצת הרבנות עם הרשות המקומית, הרי שבפועל, פעמים רבות, מתקיימת התייעצות באופן לא פורמלי שמאפשרת להשפיע על המינויים ואף לשנות אותם. גם במקרים שבהם לא מתקיימת התייעצות, התארגנות של מועצת הרשות המקומית ופנייה למועצת הרבנות עשויה לקדם בחירה של ממונים שמתאימים שמתאים לאוכלוסייה המקומית.

כאשר כבר יש ממונים, כדאי להכיר את פועלם ואת עמדותיהם. חשוב להיפגש איתם ולשוחח על האתגרים הייחודיים לאוכלוסייה ברשות המקומית ולקדם סוגיות שמצויות בסמכויותיהם (ראו להלן).

מעורבות בהליך הבחירה של

רב מקומי:

הגוף שבחר את הרב המקומי מורכב מנציגים של הרשות המקומית ומנציגים של השר לשירותי דת, וגודלו משתנה בהתאם לגודל הרשות. כאשר הן מתקיימות, הבחירות לרב המקומי הן הזדמנות משמעותית להשפיע על זהותו של הרב המקומי כך שייבחר הרב המתאים ביותר לאוכלוסייה ברשות.

בחירת רב מקומי

הליך הבחירות לרב עיר (ורב מועצה מקומית) מוסדר בחקיקה ובתקנות: הרב נבחר על ידי אסיפה בוחרת, שמורכבת מחברי מועצת העיר, מנכ"ל העיר ונציגי ציבור שאת מחציתם ממנה השר ואת מחציתם ממנה מועצת הרשות המקומית. נכון לעכשיו, ב-80 ערים ומועצות מקומיות בישראל מכהן רב עיר, וב-33 ערים ומועצות מקומיות אין רב עיר מכהן, אלא ממלאי מקום שממונים מטעם מועצת הרבנות הראשית.

מינוי רב מטעם הרשות המקומית:

ברשות שבה אין רב מקומי נבחר, והליך הבחירות לרב המקומי לא מקודם אך יש בה ממונים מטעם הרבנות הראשית שממלאים את הסמכויות הפורמליות – ניתן למנות רב מטעם הרשות המקומית ובמימונה – שישימש בפועל הרב של הרשות המקומית בכל הנוגע להיבטים הלא פורמליים של תפקידו בתחום ההנהגה הציבורית הדתית.. יש לשים לב שבכדי שמועצת הרבנות הראשית תוכל להגדירו כממונה על תחום הנישואין או הכשרות – עליו להיות עובד הרשות המקומית או כעובד ציבור בהגדרה אחרת.

מקרה בוחן: רב העיר רמת גן

לאחר פרישת רב העיר האחרון של העיר רמת גן, תהליך בחירות לרב עיר לא יצא לדרך ומועצת הרבנות הראשית מינתה ממונה מטעמה לתחומי הנישואין והכשרות שאיננו תושב העיר. זאת, על אף שממשיכו של רב העיר - דמות מוכרת ומקובלת בעיר רמת גן - קיבל את תמיכתה הגורפת של העירייה. לאחר שיג ושיח של העירייה עם מועצת הרבנות הראשית - האחרונה נענתה ומינתה את הרב להיות ממונה על תחום הנישואין. במקביל, מינתה העירייה את הרב שישימש בפועל כרב העיר במגוון של תחומים. יש לציין שגם בעיר בני ברק, גם בזמן שכינן בה רב מקומי רשמי, מינתה העירייה רבנים במימונה שהוגדרו כרבני העיר בני ברק. מינוי רבנים לתפקידי רבנות שונים מטעם העירייה נעשה גם בערים חרדיות נוספות.

ב. מועצה דתית או מחלקה לשירותי דת ברשות המקומית

המועצות הדתיות הן גופים סטטוטוריים שמספקים שירותי דת לציבור היהודי בישראל בתחומים שונים – כשרות, מקוואות, נישואין, קבורה, רבנות, עירובין, תרבות יהודית ומוסדות דת. אין מועצה דתית זהה לחברתה: יש מועצות דתיות שאינן מספקות שירותי קבורה (אלא חברה קדישא שפועלת כעמותה, בלי קשר למועצה הדתית), מועצות דתיות שעוסקות יותר בפעילויות ומוסדות דתיים ויש שעוסקות בכך פחות.

מועצה דתית פועלת בדרך כלל בשטחה של רשות מקומית או אזורית, אך חשוב לציין שהיא גוף מקומי נפרד מהרשות ואיננו חלק ממנה. ברשויות מקומיות מסוימות שלצידן לא קמה מעולם מועצה דתית – הרשות היא זו שמספקת את שירותי דת. ישנן רשויות מקומיות שעל אף שיש לצדן מועצה דתית – חלק משירותי הדת מסופקים על ידי הרשות. ההבדלים בין הרשויות השונות הם היסטוריים ואין פרוצדורה חוקית לסגירה של מועצה דתית וקליטת סמכויותיה בתוך הרשות המקומית, אך אין מניעה חוקית שרשות מקומית תספק שירותי דת לצד המועצה הדתית.

מועצה דתית מורכבת ממחלקות ויש לה עובדים, ובראשה עומד הרכב נבחר (שנקרא לעתים אף הוא "מועצה דתית"). הרכב זה מורכב מנציגים של הרשות המקומית, השר לשירותי דת והרב המקומי, ועליו לשקף מבחינה פוליטית את הרכב המועצה ברשות המקומית. בראש ההרכב עומד יו"ר המועצה הדתית. במקרים מסוימים שבהם אין הרכב נבחר, השר לשירותי דת ממנה שני ממונים (ממונה מקביל ליו"ר וממונה שמוגדר כמורשה חתימה) שמחליפים באופן זמני את הרכב המועצה.

למועצה הדתית תקציב עצמאי שלפי החוק נדרש להתקיים כמשק סגור. משתתפים בתקציב הרשות המקומית והמשרד לשירותי דת, אך חלקו מורכב גם מהכנסות עצמיות (בעיקר אגרות שירות ותרומות). תקציב המועצה הדתית הוא למעשה כספי ציבור שהשימוש בהם צריך לבטא את העדפות הציבור ברשות המקומית.

פעולות אפשריות:

השפעה על הרכב המועצה הדתית:

ברשויות שבהן קיימת מועצה דתית, על ההרכב שעומד בראשה להיות ממונה על בסיס מפתח מפלגתי במועצת הרשות המקומית. מינוי הרכב המועצה הדתית הוא חלון הזדמנויות משמעותי עבור חברי מועצה להשפיע על שירותי הדת והרבנות המקומיים ולקדם סדר יום שמתאים לאוכלוסייה המקומית.

כאשר יש הרכב מועצה דתית:

חברי מועצה דתית, ובראשם יו"ר המועצה הדתית, יכולים להיות גורמים שניתן לעבוד איתם ולהשפיע על מדיניות המועצה הדתית.

כאשר אין הרכב מועצה הדתית:

בהיעדר הרכב שעומד בראש המועצה הדתית, השר לשירותי דת ממנה יו"ר בפועל שמשמש כממונה על המועצה הדתית. מכיוון שזהו מינוי שבאופן פורמלי צריך להיות זמני, ניתן להשפיע על המינוי ואף לשנות אותו. התארגנות של מועצת הרשות המקומית מול השר לשירותי דת עשוי לקדם בחירה של ממונה מועצה דתית שמתאים לאוכלוסייה המקומית.

כאשר אין מועצה דתית בכלל:

בחלק מהרשויות המקומיות אין מועצה דתית כלל, ושירותי הנישואין ניתנים על ידי הרשות המקומית, בדרך כלל באמצעות מחלקה לשירותי דת. במקרים אלו, ניתן לקדם סוגיות שונות דרך ראש המחלקה ועובדיה.

הקמת מחלקה ייעודית לצד המועצה הדתית:

ניתן לשקול להקים מחלקה ייעודית לנושאי שירותי דת, תרבות יהודית ונושאים נוספים גם כאשר יש מועצה דתית. ישנן רשויות מקומיות שמספקות שירותי דת כמו מקוואות באמצעות הרשות, גם כאשר פועלת לצדה מועצה דתית. מחלקה כזו יכולה גם לספק שירותי תרבות יהודית ושירותים אחרים.

לקריאה נוספת

להרחבה בנוגע לרבנות המקומית ראו:
אריאל פינקלשטיין, [הרבנות המקומית הממסדית בישראל](#), ירושלים: המכון הישראלי
לדמוקרטיה, 2021.

להרחבה בנוגע למועצות הדתיות ראו:
אריאל פינקלשטיין, [המועצות הדתיות: שירותי דת, מינהל ציבורי ופוליטיקה](#), ירושלים:
המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2018.

4. מבני דת מקומיים (הקצאות ושימושים)

חלק מהקרקעות והמבנים המצויים בידי הרשויות המקומיות מוקצים למוסדות או לעמותות שיש להם מטרות ציבוריות כמו בתי כנסת ומקוואות שנדרשים למבנה ייעודי. ישנם שני סוגי הקצאות של נכסים השייכים לרשות המקומית: הקצאת מבנה ("מתן רשות שימוש") והקצאת קרקע שמקבל ההקצאה נדרש לבנות עליו. כל הקצאה ניתנת ל-25 שנה לכל היותר, ואחריהן יכולה הרשות המקומית להאריך את משך ההקצאה.

קרקע היא משאב יקר הנמצא בדרך כלל במחסור, ויש לתת את הדעת על האופן שבו רשות מקומית מחלקת את הקצאותיה. על פי החוק, הקצאה של קרקע או מבנה יכולה להיעשות רק בהחלטה של מועצת הרשות המקומית. נהלי משרד הפנים קובעים כי על הליכי ההקצאות להיות שוויוניים, חסכוניים, יעילים ושקופים לציבור. בהתאם לכך, נדרש כי בכל רשות מקומית תפעל ועדת הקצאות שהחלטותיה מובאות בפני מועצת הרשות.

חשוב להבחין בין הקצאות שנעשות כבר בשלב התכנון – למשל הקצאת שטח לבנייה של בית כנסת בשכונה חדשה, לבין הקצאות שנעשות כאשר השכונה כבר בנויה ומאוכלסת. הקצאות מתוכננות מבוססות על תחזיות לגבי הרכבי האוכלוסייה והתשתיות הנדרשות עבורם, ואילו הקצאה בשלב מאוחר יותר מבקשת לענות, בדרך כלל, על צורך קונקרטי שהתעורר בשטח. אם כן, ניתן לחלק את הרגולציה על מבני דת לשלושה: א. הקצאה של שטח או מבנה על ידי הרשות המקומית, ב. הקמה או בנייה של המבנה (אם צריך); ג. הפעלה ואחזקה של המבנה.

שאלות למיפוי:

⊛ מיפוי בתי הכנסת בעיר: לפי קהילות, שכונות, כמה במבני קבע כמה במבני ציבור בעירוב שימושי? האם נעשה מיפוי נגישות?

⊛ מיפוי מקוואות: כמה יש עבור כמה תושבות? כמה מהן נגישות? כמה מהן עם רישיון עסק?

א. בתי כנסת

בתי כנסת מצויים, בדרך כלל, במבנים בבעלות הרשות או שהם פועלים בתוך מבני ציבור כמו בבית ספר. בתי כנסת שונים מיועדים לקהילות, מסורות תפילה או קבוצות יהודיות שונות. יש בתי כנסת שפועלים במשך כל השבוע ובמקרים מסוימים בתי כנסת שפועלים רק בשבתות ובחגים. ההפעלה והאחזקה של בתי כנסת נעשית באמצעות קהילת המתפללים, שלעתים מאוגדת כעמותה.

פעולות אפשריות

הקצאות מגוונות:

העובדה שהקצאה מחייבת את הסכמת מועצת הרשות המקומית, מאפשרת למגוון החברים ברשות לייצר סדר עדיפויות שמקדם הקצאות למגוון הקהילות השונות המרכיבות את העיר ומעוניינות בבית כנסת.

עירוב שימושים:

בתי כנסת שונים מתפקדים באופן שונה. ישנם בתי כנסת שפעילים כל השבוע, ויש בתי כנסת שפעילים בעיקר בשבתות ובחגים. בחלק מבתי הכנסת יתקיימו רק תפילות ושיעורים, ובתי כנסת אחרים יהוו בסיס לפעילות קהילתית כמו קידושים או ערבי קהילה. כך, יש בתי כנסת שיש להקצות עבורם קרקע לבניית מבנה, ויש בתי כנסת שיכולים לפעול בתוך מבנה קיים – כמו אולם ספורט של בית ספר.

אכלוס בתי כנסת לא פעילים:

בערים ובשכונות ותיקות ניתן למצוא בתי כנסת נטושים שאינם פעילים כיום. בתי הכנסת הללו יכולים להימצא בקרקע בבעלות הרשות או כהקדש ציבורי. זיהוי של בתי הכנסת הללו, ופעילות במסגרת הרשות עשויה להביא לשימוש מחדש במבנה בית הכנסת באופן שמתאים להתחדשות הקהילות במקום. אם מדובר בהקדש ציבורי – ניתן למצוא את פרטי הקשר של נאמני ההקדש באתר משרד המשפטים, בכדי ליצור איתם קשר ולקדם את הנושא. מנגד, יש לשים לב שהיו מקרים שבהם גורמים פרטיים מחוץ לרשות המקומית פעלו כדי לאכלס מחדש בית כנסת נטוש, באופן שאיננו מתאים לציבור התושבים ומרקם הקהילות ברשות. עירנות מצד הרשות המקומית בנושא זה עשויה למנוע זאת.

נגישות:

מבני ציבור, ובכללם בתי כנסת, מחויבים להיות נגישים עבור אנשים עם מוגבלות, בהתאם לתקנות משרד המשפטים. כמו כן, התקנות מחייבות להנגיש רטרואקטיבית מבני ציבור ישנים שנבנו לפני כניסתן לתוקף. חובת ההנגשה מוטלת הן על בעל המבנה ועל מי שמחזיק/מפעיל אותו. על מנת להנגיש בית כנסת יש לפנות למורשה נגישות (מתוך הרשימה המופיעה באתר נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות). מקורות המימון להנגשת בית כנסת אינם קבועים בחוק, אך ניתן לפנות לגופים שונים על מנת לבקש שישתתפו במימון כמו המשרד לשירותי דת, משרד הבינוי והשיכון, אגף הקרנות בביטוח הלאומי וקרנות פילנתרופיות העוסקות בתחום המוגבלות.

ב. מקוואות

במדינת ישראל פועלים מקוואות ציבוריים לנשים ולגברים. טבילה של נשים נתפסת כחובה הלכתית ונשים רבות עושות שימוש קבוע במקווה בתקופות מסוימות בחייהן. טבילת גברים במקווה, לעומת זאת, איננה נחשבת לחובה אלא מנהג. בשל החובה ההלכתית, מערך שירותי הדת בישראל מתמקד באספקת שירותי מקוואות.

המשרד לשירותי דת מעניק תקציבים למועצות הדתיות ולרשויות המקומיות, שמיועדים לבנייה, שיפוץ ותחזוקה של מקוואות נשים. במרבית המקרים, המבנה הוא בבעלות הרשות המקומית. הפעלת המקווה נעשית על ידי המועצה הדתית או הרשות המקומית עצמה. מימון האחזקה וההפעלה של המקווה מבוסס על אגרות טבילה הקבועות בחוק.

פעולות אפשריות

הפעלה של מקווה על ידי גוף פרטי:

מבחינה חוקית, אין חובה שמקווה ציבורי יופעל דווקא על ידי המועצה הדתית או הרשות המקומית. ישנן רשויות מקומיות שמשמשות במודל של מיקור חוץ להפעלת מערך המקוואות או מקוואות מסוימים ברשות.

הנגשת מידע וזכויות:

בעקבות מאבקים של ארגוני חברה אזרחית בשנים האחרונות, נשים זכאיות לאוטונומיה הלכתית כאשר הן טובלות במקווה, והן יכולות לבחור שלא לטבול בנוכחות של בלנית אלא של חברה או קרובת משפחה ואף באופן פרטי לחלוטין. ניתן לקדם קמפיין או אמצעי אחר להעלאת מודעות של נשים לזכויותיהן במקוואות. כמו כן, השימוש במקוואות כרוך באגרה קבועה המוגדרת בתקנות. בעבר דווח על מקרים שבהם מקוואות שמופעלים על ידי מועצה דתית או רשות מקומית גובים יותר כסף מהמותר בחוק. ניתן לפקח גם את הנושא הזה ולהנגיש את המידע והזכויות הרלוונטיים לציבור הטובלות.

תברואה:

שמירה על מצבם התברואתי של המקוואות הציבוריים נעשית בשני רבדים: רישוי העסק למקווה שניתן על ידי הרשות המקומית באישור משרד הבריאות – נועד למנוע מפגעי בטיחות ותברואה במקוואות; וטיפול שגרתית במקווה שנעשה על ידי מפעיל המקווה כדי לשמור על תברואה תקינה. היעדר רישיון עסק במקווה מהווה עבירה על החוק, ועלול להעיד על רמה ירודה בתקינות התברואתית של המקווה שכן הוא אינו

נמצא תחת פיקוח ועל כן מסכן את ציבור הטובלות. הרשות המקומית יכולה לקדם רישוי של מקוואות שבבעלותה ולוודא את הפיקוח התברואתי עליהן.

הנגשת מקוואות:

ארגון עתים פיתח מפה מתעדכנת של המקוואות הנגשים בישראל, עם פירוט של רמת הנגישות בכל מקווה.

מבני ציבור, ובכללם מקוואות, מחויבים להיות נגישים עבור אנשים עם מוגבלות, בהתאם לתקנות משרד המשפטים. כמו כן, התקנות מחייבות להנגיש רטרואקטיבית מקוואות שנבנו לפני כניסתן לתוקף, לפי פריסה שמבוססת על מפתח גיאוגרפי ודמוגרפי ברשות המקומית (בחלוקה לנגישות בסיסית ונגישות מלאה הקבועה בתקנות). חובת ההנגשה מוטלת הן

על בעל המבנה ועל מי שמחזיק/מפעיל אותו. מקורות המימון להנגשת מקוואות אינם קבועים בחוק, אך ניתן לפנות לגופים שונים על מנת לבקש שישתתפו במימון כמו המשרד לשירותי דת, משרד הבינוי והשיכון, אגף הקרנות בביטוח הלאומי וקרנות פילנתרופיות העוסקות בתחום המוגבלות.

מקוואות לגברים:

ישנן רשויות מקומיות ומועצות דתיות שמפעילות גם מקוואות לגברים מתקציבן. סוגיות כמו תברואה ונגישות רלוונטיות כמובן גם כלפי המקוואות הללו.

ג. עירובין

עירוב הוא מעין מחיצה סמלית שמקיפה שטח מיושב, שנועד לאפשר לקיים בתוכו פעולות שבלעדיו הן יהיו אסורות בשבת לפי ההלכה היהודית. בדרך כלל, מדובר בחוט היקפי מתוח על גבי עמודים. הקמת העירוב נעשית על ידי המועצה הדתית או הרשות המקומית.

פעולות אפשריות

התאמה לאופי הרשות והשכונה:

ישנם מקרים שבהם שכונות או אזורים מסוימים הוקפו בעירוב שנעשה באופן מחמיר יותר מזו שנקבע על ידי הרבנות הראשית. לרוב, ההחמרה נעשית באופן שמתאים לקהילות שמתגוררות במקום, אך יש מקרים שבהם הדבר נעשה כדי להשפיע על מרקם הקהילות והתושבים ולשנות אותן. עירנות מצד הרשות המקומית בנושא זה עשויה למנוע זאת.

לקריאה נוספת

להרחבה בנוגע להקצאות קרקע ומבנה ראו:
אריאל פינקלשטיין ואילה גולדברג, "הקצאות מקרקעין ומבנים על ידי רשויות מקומיות: סקירת נתונים", המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2023.

להרחבה בנוגע להנגשת בתי כנסת:
הארגון העולמי של בתי הכנסת והקהילות האורתודוקסיות וארגון בית הלל, לתקן את הדרכים – הנגשת בתי הכנסת לכלל הציבור: מחובה עקרונית למצווה ממומשת, תשרי תש"פ.
אתר נגישות ישראל, "מדריך להנגשת בתי כנסת עבור אנשים עם מוגבלות".

להרחבה בנושא אוטונומיה בטבילה במקוואות, ראו:
ארגון עתים, מחקר המקוואות תשפ"ג 2023.

חוק איסור הונאה בכשרות, תשמ"ג-1983

הגנה —
במקום, וכן אטליז, ולענין בית מלון — החלקים של בית המלון שבהם
הצרך" — מאכלים ומשקאות, ולענין אטליז — בשר ומוצרי בשר;
יצור של מצרך" — לרבות אריזתו.

(א) אלה רשאים לתת תעודת הכשר לענין חוק זה:

- (1) מועצת הרבנות הראשית לישראל או רב שהיא הסמיכה לכך;
- (2) רב מקומי המכהן במקום שבו נמצא בית האוכל, מקום הייצור של מצרך;

- (3) לענין תעודת הכשר בצה"ל — הרב הראשי לצבא-הגנה שהוא הסמיך לענין חוק זה.

(ב) לענין סעיף זה —

"רב מקומי" — מי שבידו אישור בכתב מאת מועצת הרבנות הראשית בישראל, והוא מכהן כרב עיר, רב מועצה אזורית, רב מושב או רב קיבוץ;
"צה"ל" — לרבות כל שלוחות מערכת הבטחון וכן בעל בית אוכל צה"ל או שלוחה של מערכת הבטחון.

(א) בעל בית אוכל לא יציג בכתב את בית האוכל ככשר, אלא אם

(ב) בעל בית אוכל שבידו תעודת הכשר ובית האוכל מוצג בכתב רבו מצרכים שאינם כשרים לפי דין תורה.

5. כשרות וגיוור:

כחלק מזהותה היהודית, מדינת ישראל מספקת שירותי דת יהודיים. חלק משירותי הדת הללו נסקרו בפרקים הקודמים, ולצדם ניתן להצביע על שני שירותים שהם שירותים דתיים במלוא מובן המילה. לשניהם יש רגולציה שונה וממשקים שונים עם הרובד המוניציפלי, אך המשותף לשניהם הוא שיש להם השפעה על סוגיות ארציות רחבות יותר – לכשרות יש השלכות רחבות על שוק המזון ועל הכלכלה הישראלית, ובמצב החוקי הקיים לגיוור יש השלכות על סוגיות של שבות ומרשם במשרד הפנים.

א. כשרות

אספקת שירותי ההשגחה על כשרות במדינת ישראל נעשית לפי חוק שקובע מי רשאי להעיד על עצמו כ"כשר" או להשתמש במצג כשרותי כלשהו בכתב כמו המלים "בהשגחה" או "מהדרין". ניתן לחלק את מערך ההשגחה על כשרות במדינת ישראל לשלושה תחומים עיקריים: הסעדה, אירוח (בתי מלון וכדומה) ותעשיית המזון.

המוסמכים לחתום על תעודות כשרות מכוח החוק הם הרב המקומי (ברשות המקומית שבה הוא מכהן), מועצת הרבנות הראשית שיכולה להסמיך רב ממונה על כשרות (בעיקר היכן שאין רב מקומי מכהן) והרב הצבאי הראשי (בצה"ל). המעטפת המינהלית ובתוכה העסקת משגיחי הכשרות, נמצאת באחריות המועצה הדתית או הרשות המקומית עצמה (כאשר אין מועצה דתית).

בנובמבר 2021 חלה רפורמה מקיפה בתחום הכשרות בישראל, ובתוכה השלכות משמעותיות על התחום המוניציפלי. רפורמת הכשרות מבוססת על שני שלבים: א. פתיחת אזורי הכשרות, שמאפשרת לרב מרשות מקומית אחת לתת כשרות בתחומן של רשויות מקומיות אחרות (תחת מגבלות מסוימים). ב. רפורמה מקיפה המאפשרת לארגוני כשרות לקבל רישיון למתן תעודות כשרות לצד מועצות דתיות, כאשר הם כפופים לתקן הלכתי של מועצת הרבנות הראשית או לחלופין של שלושה רבנים מקומיים. השלב הזה מוקפא נכון להיום.

פעולות אפשריות:

עסקים בעיר:

תחום הכשרות משפיע מאוד על עסקים בתחום המזון ובפרט על עסקים קטנים ובינוניים – חנויות לממכר מזון, בתי הארחה ומסעדות, דוכן מיצים וקפה ועד למפעלים. לכן, מטבע הדברים, יש לרגולציה בתחום הכשרות השפעה גדולה על תחום רישוי וקידום עסקים ברשות.

הממונה על הכשרות:

השפעה על בחירת הרב המקומי או עבודה מול רב מקומי נבחר עשויה להשפיע על שירותי הכשרות המקומיים. כדאי להכיר את פועלו ואת עמדותיו של הרב המקומי או הממונה מטעם הרבנות הראשית בנושאים הקשורים בתחום. ניתן להיפגש איתו ולשוחח על האתגרים הייחודיים לאוכלוסייה ברשות המקומית ולקדם סוגיות שמצויות בסמכותו.

מועצה דתית או מחלקה לשירותי דת:

חברי מועצה דתית, ובראשם יו"ר המועצה הדתית, יכולים להיות גורמים שניתן לעבוד איתם ולהשפיע על מדיניות המועצה הדתית. בדרג המקצועי של המועצה הדתית פועלות מחלקות שונות, אחת מהן היא מחלקת הכשרות שמספקת את המעטרת המינהלית של ההשגחה על הכשרות. מנהל מחלקת הכשרות הוא גורם נוסף

שניתן לעבוד איתו. ברשויות שבהן אין מועצה דתית ושירותי הכשרות ניתנים על ידי מחלקה לשירותי דת ברשות, ניתן לקדם סוגיות שונות דרך ראש המחלקה ועובדיה, ודרך מחזיק תיק שירותי הדת במועצת הרשות.

מדיניות הסרת תעודת ההשגחה על הכשרות:

ברבנויות מקומיות מסוימות הסרה של שירותי השגחת כשרות ושליחת תעודת כשרות נעשית באופן פוגעני וכמעט שרירותי, ובניגוד להנחיות ראש אגף הכשרות והייעוץ המשפטי של הרבנות הראשית. במקרים רבים, שלילת התעודה מלווה בפרסום המכריז על כך שהעסק איננו מושגח יותר על ידי הרבנות, באופן שהוא פוגעני ביחס לבעל העסק. לעתים בעל העסק בוחר מיוזמתו להפסיק עם השירות מסיבות כלכליות או אחרות, ולפעמים השלילה נעשית בגלל סיבות טכניות שאינן לגמרי הלכתיות. ניתן לפעול מול גורמי הכשרות המקומיים כדי לשפר את מדיניות הסרת תעודת הכשרות, בדגש על יצירת נורמה לפיה פרסום שלילת התעודה מלווה בפירוט הסיבה שבגללה היא נשללה.

כשרות חלופית:

בשנים האחרונות החלו לפעול מערכי כשרות עצמאיים - כמו כשרות ארגון רבני צהר וכשרות 'איגוד הרבנים', אשר פועלים לצד מערך הכשרות המדינתית ועל פי מדיניות הלכתית שונה מזו של הרבנות. מכיוון שלפי החוק רק לרבנות הראשית מותר להשתמש במונח "כשר" או להציג מצג כשרותי של העסק בכתב, ארגונים אלו פועלים במסגרת החוק באופן שמאפשר להם לספק שירותי השגחה על כשרות תחת המגבלה של חוסר יכולת להציג את העסק ככשר בכתב.

הנגשת מידע לעסקים:

בעלי עסקים בתחום המזון והאירוח שמעוניינים שבכשרות, יכולים לבחור בארבעה אפיקים: השגחה על כשרות מטעם הרבנות המקומית, השגחה על כשרות מטעם רבנות מקומית ברשות מקומית אחרת, השגחה על כשרות מטעם ארגון כשרות חלופי (ראו מסגרת) ובאופן עקרוני גם להצהיר על העסק כפועל בהתאם לכללי הכשרות. ניתן ליזום אירוע לבעלי עסקים או פלטפורמה אחרת בכדי להנגיש עבורם את המידע והזכויות בתחום הכשרות.

כשר ופתוח בשבת?

ישנם עסקי אוכל שבחרים שלא להפעיל את העסק בשבת, רק מכיוון שלא יקבלו תעודת כשרות מהרבנות הראשית. עם זאת, ישנם מודלים שונים שמאפשרים מתן תעודת כשרות לעסקים כשרים, אשר מקפידים שלא לחלל שבת ועומדים בתנאים הלכתיים מסוימים. יש שני מודלים שמאפשרים זאת:

א. המודל הנפוץ ביותר, שזוהה לאופן שבו פועלים מטבחים בחדרי אוכל של בתי מלון. כלומר, השגחה על כשרות למקומות שפתוחים בשבת ופועלים על פי כללי ההלכה בכל ימות השבוע.

ב. השגחה על כשרות למקומות שפתוחים בשבת שחלה בימי החול, כאשר יש הפרדה בין כלי הבישול ואמצעי הבישול שמשמשים בהם בימות החול לבין אלו שמשמשים בהם בשבת. מודל זה התקיים בעבר תחת רבנויות מקומיות, וקיים כיום במקומות מעטים בארץ ובעיקר בחו"ל.

ב. גיור

מדינת ישראל מממנת שירותי גיור דרך מערך הגיור הממלכתי, שכוללים לימודים לקראת גיור ובית דין לגיור. באופן עקרוני, הגיורים הללו נחשבים באופן רשמי לצרכי חוק השבות ומרשם כיהודי/ה במרשם האוכלוסין במשרד הפנים, ומכיוון שמדובר בגיור שנעשה על ידי מוסדות המדינה – תעודת הגיור – או ליתר דיוק תעודת המרת הדת – תקפה לענייני המעמד האישי כמו נישואין וגירושין, אימוץ, אפוטרופסות ועוד.

לצד זאת, בישראל מתקיימים גם סוגים שונים של גיור עצמאי מוכר: החל מבתי דין בקהילות החרדיות, דרך בתי דין לגיור של רבנים מהציונות הדתית ועד לבתי דין שמשויכים לזרמים הלא-אורתודוקסיים. גם הגיורים הללו מוכרים לצרכי שבות ומרשם, אך הם נדרשים להליך מעין-משפטי פרטני לכל תיק גיור.

להליכי הגיור – הן דרך מערך הגיור והן הגיור העצמאי – היבטים מקומיים רבים. ראשית, כדי שגיור עצמאי יהיה מוכר, עליו להיעשות במסגרת "קהילה יהודית מוכרת". בחו"ל הכוונה לקהילה יהודים עם מוסדות, אך בישראל הכוונה בדרך כלל לקהילות כמו רשויות מקומיות או קהילות בתוך רשויות מקומיות. כמו כן, ליווי של מתגיירים נעשה בדרך כלל על ידי משפחות קהילות ברחבי הארץ, ונעשה גם שימוש במבני דת כמו בתי כנסת ומקוואות לצרכי הליך הגיור.

פעולות אפשריות:

פעילות במסגרת קהילות עולים:

קהילות של עולים הן קהל יעד שרבים ממנו מתעניינים בשירותי גיור. אם יש תיק עליה וקליטה ברשות, זו עשויה להיות סוגיה שניתן לקדם דרכה. ניתן ליצור קשר עם מערך הגיור הממלכתי ועם בתי הדין העצמאיים לגיור כדי לקדם שיתופי פעולה עבור התושבים הרלוונטיים ברשות המקומית.

תמיכה בגיור עצמאי:

רשויות מקומיות יכולות לסייע לגיור העצמאי שפועל במסגרת הקהילות המגוונות שמתגוררות בה. הסיוע יכול לבוא לידי ביטוי בהטבות שאינן כספיות אך שוות-כסף שהרשות מציעה, כמו שימוש במבנים של הרשות (בתי כנסת ומקוואות) ושימוש בפלטפורמות של הרשות לצרכי גיוס משפחות מלוות וכדומה.

מיזם 'גיור כהלכה' מפעיל רשת בתי דין עצמיים לגיור, מתוך גישה ציוני דתית. בין הדיינים בבתי הדין ניתן למנות רבנים מקומיים, רבני קהילות, ראשי ישיבות ועוד, שנוקטים במדיניות הלכתית מכילה יותר מזו של מערך הגיור הממלכתי. מסלול הגיור מותאם לכל מתגייר/ת באופן אישי והגיור יכול להיות מוכר לצרכי רישום כיהודי ברישום האוכלוסין של משרד הפנים.

לקריאה נוספת

להרחבה בנוגע לתחום הכשרות (ערב הרפורמה) ראו: שוקי פרידמן ואריאל פינקלשטיין, **כשר כאן? ליקויים והצעות לרפורמה בשוק הכשרות**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2017. להרחבה בנוגע לתחום הגיור: ארגון עתים ומרכז מנומדין למשפט יהודי ודמוקרטי, **דו"ח הגיור השנתי 2023 תשפ"ג**.

6. שירותים אזרחיים

במדינת ישראל ישנם שירותים אזרחיים שניתנים באופן כמעט בלעדי באופן דתי בלבד – העיקריים שבהם הם שירותי נישואין (וגירושין) ושירותי קבורה. שני הנושאים הללו מצויים תחת הרגולציה של הרבנות הראשית לישראל והמשרד לשירותי דת, ומסופקים במסגרת מערך שירותי הדת המקומיים. בשני הנושאים הללו ניתן לזהות מידה מסויימת של סמכות ואוטונומיה למערך המקומי, באופן שמאפשר לרשויות המקומיות להשפיע על פעילותם. כמו כן, חלק גדול מהמעטפת של השירותים הללו ניתן על ידי הרשות המקומית וגופים מקומיים אחרים, וגם במסגרת הזו יש לרשות המקומית מרחב השפעה גדול.

שאלות למיפוי:

- ⊛ מיהו הרב רושם הנישואין ברשות? האם מדובר ברב מקומי או בממונה מטעם הרבנות?
- ⊛ האם בשטח הרשות המקומית פועלת מועצה דתית או שאספקת שירותי הנישואין מבוצעת על ידי מחלקה לשירותי דת ברשות?
- ⊛ מיהו יו"ר המועצה הדתית ומי חברים בהרכב שעומד בראשה? / מי מנהל את מחלקת שירותי הדת?
- ⊛ האם יש ברשות המקומית אוכלוסיות גדולות שנפגעות מהמצב הקיים בבואם להירשם לנישואין (יוצאי בריה"מ, יוצאי אתיופיה ועוד)?
- ⊛ מי הם גופי הקבורה הפועלים בעיר? כיצד הם מאורגנים (עמותה, מועצה דתית או במסגרת הרשות המקומית)?
- ⊛ האם פועלת בתחומי העיר או בקרבתה קבורה אזרחית-חלופית? על ידי מי?
- ⊛ מי עומד בראש גופי הקבורה והאם יש גורמים ברשות המקומית שאחראים על התחום?
- ⊛ מהו מצב הקרקעות המיועדות לקבורה בתחומי הרשות? האם יש בה פתרונות של קבורה רוויה?

ג. נישואין

לנישואין יש שני מרכיבים עיקריים:

- א. ההיבט הפורמלי-משפטי – הרישום של בני זוג כנשואים במשרד הפנים;
- ב. ההיבט האישי-קהילתי – טקס הנישואין שבו מצהירים בני הזוג על כינון הזוגיות שלהם. הרישום לנישואין עבור יהודים, נעשה בישראל על ידי הרבנות הראשית ובאמצעות רבנים רושמי נישואין שפועלים ברמה המוניציפלית – בדרך כלל מדובר ברב העיר. בני זוג שמבקשים להירשם לנישואין יכולים לפנות ללשכת רישום נישואין בכל רשות מקומית שירצו. הרישום כרוך באגרה עבור פתיחת תיק הנישואין והשירותים השונים שבני הזוג זכאים להם.

רישום הנישואין ליהודים בישראל מתבצע על ידי רושמי נישואין שממנה מועצת הרבנות הראשית לישראל. כאשר יש ברשות רב מקומי כמו רב עיר או רב אזורי – נהוג שהוא ממונה לתפקיד. ברשויות שבהן אין רב מקומי מכהן – מועצת הרבנות הראשית ממנה רב אחר לצורך הזה.

סמכויות הרב רושם הנישואין אינם רק טכניים. מעבר לכך שהוא חותם על תעודות הנישואין, הוא אמון על יישום המדיניות ההלכתית של הרבנות הראשית. כך למשל, בסמכותו לקבוע האם יש להפנות זוג המבקש להינשא לבירור יהדות (ראו במסגרת להלן).

הסמכויות המוקנות לרושם הנישואין הן סמכויות הלכתיות מסוימות והסמכות לחתום על תעודות הנישואין. לעומת זאת, המעטפת המינהלית והביצועית מסופקת על ידי המועצה הדתית או מחלקת שירותי הדת ברשות, והיא כוללת את השירותים הבאים: אפשרות לערוך את טקס החופה והקידושין בחינם על ידי רב המועסק לשם כך במועצה הדתית או ברשות המקומית; הדרכות לקראת נישואין שמיועדות בדרך כלל עבור כלות שמבקשות להירשם לנישואין וטבילה במקווה לפני החופה.

פעולות אפשריות:

רושם הנישואין:

השפעה על בחירת הרב המקומי או עבודה על מול רב מקומי נבחר עשויה להשפיע על שירותי הנישואין המקומיים. כדאי להכיר את פועלו ואת עמדותיו של הרב המקומי או רושם הנישואין שממונה מטעם הרבנות הראשית בנושאים כמו בירורי יהדות, הסכמי קדם נישואין ועוד. ניתן להיפגש איתו ולשוחח על האתגרים הייחודיים לאוכלוסייה ברשות המקומית ולקדם סוגיות שמצויות בסמכותו.

מועצה דתית או מחלקה לשירותי דת:

חברי מועצה דתית, ובראשם יו"ר המועצה הדתית, יכולים להיות גורמים שניתן לעבוד איתם ולהשפיע על מדיניות המועצה הדתית. בדרג המקצועי של המועצה הדתית פועלות מחלקות שונות, אחת מהן היא מחלקת הנישואין שמספקת את המעטרת המינהלית של הרישום לנישואין. מנהל מחלקת הנישואין הוא גורם נוסף שניתן לעבוד איתו. ברשויות שבהן אין מועצה דתית ושירותי הנישואין ניתנים על ידי מחלקה לשירותי דת ברשות, במקרים אלו, ניתן לקדם סוגיות שונות דרך ראש המחלקה ועובדיה, ודרך מחזיק תיק שירותי הדת במועצת הרשות.

חוק פתיחת אזורי הרישום

בשנת 2013 תוקנה פקודת הנישואין והגירושין (רישום) באופן שהשפיע רבות על מערכי הנישואין המקומיים. בתיקון לחוק, שזכה לכינוי "חוק צהר", נקבע כי בני זוג רשאים להירשם לנישואין בכל לשכת רישום נישואין בלי קשר למקום מגוריהם.

מעבר לכך שהתיקון ביסס את הפעילות הארצית של ארגון רבני צהר בתחום הנישואין, הוא הביא ליצירת תחרות בין לשכות רישום נישואין שונות ובכך לשיפור וייעול השירותים הניתנים לתושבים.

שיתוף פעולה עם ארגון רבני צהר:

ארגון רבני צהר פועל עם מספר לשכות הרישום נישואין של רשויות מקומיות שונות ברחבי הארץ. כך בני זוג שנישאים על ידי הארגון, נרשמים בפועל באמצעות המועצות הדתיות או מחלקות שירותי הדת הללו.

ניתן לקדם שיתוף פעולה מעין זה בעבודה משותפת עם הארגון והמועצה הדתית או מחלקת שירותי הדת ברשות, ונדרשת לכך גם ההסכמה של הרב המקומי.

הסכמי קדם נישואין:

בשנים האחרונות ארגוני חברה אזרחית החלו לפתח הסכמי קדם נישואין הלכתיים המבקשים לצמצם את השלכותיהן הקשות של סרבנות הגט והעגינות. על אף התמיכה שהסכמים אלו קיבלו מטעם רבנים שונים, השימוש בהם נתקל בהתנגדויות מצד גורמים שונים במערך הרבנות הראשית לישראל. עם זאת, במצב החוקי הקיים, רושמי נישואין, מועצות דתיות ומחלקות לשירותי דת עשויים לקדם את השימוש בהסכמים אלו ולכלל הפחות להציע להם לחתום הסכם קדם נישואין ולהסביר על יתרונותיו.

הנגשת מידע וזכויות:

א. הדרכות כלה: לשכות הרישום לנישואין דורשות מכלות לטבול במקווה לפני הנישואין, ומחייבות אותן לקבל הדרכות לקראת נישואין דתיים המכונות "הדרכת כלה" (על אף שההדרכות הללו אינן מחויבות מבחינה הלכתית). בפני הכלות עומדות שתי אפשרויות: לקבל הדרכה ממדריכת כלות שעובדת במועצה הדתית, או לפחות למדריכה פרטית שקיבלה אישור לשם כך. במקרים רבים מגוון המדריכות הפרטיות מתאים למגוון רחב יותר של כלות מאוכלוסיות שונות. ניתן להגביר את המודעות של כלות לזכויותיהן בנושא.

ב. טבילה במקווה לצורך נישואין: הרבנות הראשית מחייבת כל כלה לטבול במקווה לפני החתונה. הזכויות הניתנות לכלות זהות לכלל הזכויות שלהן זכאיות הטובלות במקוואות. ראו על כך לעיל בעמ' 23-24.

ד. קבורה

שירותי קבורה הם שירותים אזרחיים בסיסיים שכל מדינה מספקת או מסדירה. במדינת ישראל שירותי הקבורה מוסדרים בעיקר באמצעות מערך שירותי הדת, ועל אף שקיים בישראל חוק לקבורה אזרחית חליפית – גם הקבורה האזרחית שאיננה דתית מוסדרת באמצעות המשרד לשירותי דת.

באופן עקרוני, אדם זכאי להיקבר בחינם במקום מגוריו, ולכל אזרח מוקצית חלקת קבר בחינם. ההוצאות על הליך הקבורה ואחזקת בתי העלמין ממומנות על ידי דמי קבורה שמועברים ישירות מהביטוח הלאומי לגופי הקבורה (חברה קדישא וחברות קבורה אחרות). קבורה בחלקת קבר אחרת מזו שהוקצתה או קבלת שירותים נוספים מאלו הכלולים בהליך הקבורה – ניתנים בתוספת תשלום בהתאם לחוק (ראו מסגרת).

גופי הקבורה מוסדרים באופנים שונים, שמשתנים מרשות מקומית אחת לאחרת: הן פועלות בשטח תחום מוניציפלי אחד או יותר, חלקן מאוגדות כעמותות, חלקן פועלות במסגרת מועצות דתיות או רשויות מקומיות (ובתוך כך מזכירות של מושב או קיבוץ) ויש אף חברות שפועלות כחברות בע"מ. חברת קבורה מחויבת לקבל רישיון לעסוק בקבורה מהמשרד לשירותי דת (או ממשרד הפנים, אם מדובר בחברת קבורה לא יהודית), ולחתום על חוזה שמסדיר את דמי הקבורה מול המוסד לביטוח לאומי.

בנוסף, על גוף קבורה להיות עם זיקה לקרקע בית העלמין שבו הוא פועל. זיקה זו יכולה להיות על בסיס הקצאה מהרשות המקומית או רשות מקרקעי ישראל.

שירותי הקבורה לאזרח:

שירותי הקבורה הניתנים לאזרח בחינם כוללים חלקת קבר, העברה של הנפטר ממקום הפטירה (בתחום שבו פועל גוף הקבורה), שמירה על הנפטר לפני הקבורה עד ל-72 שעות והליך הלוויה והקבורה.

לצד זאת, גופי הקבורה רשאים לגבות תשלום לשירותים נוספים: חלקת קבר שלא הוקצתה לנפטר (כלומר, בבית עלמין שבלא רשות המקומית שבה התגורר, חלקת קבר בבית עלמין המוגדר כסגור או בחלקה המוכרזת כחלקה חריגה. גופי הקבורה רשאים גם לגבות את הפרשי התשלום עבור העברה של הנפטר מחוץ לתחום הפעילות שלהם ועל שמירה מעבר ל-72 שעות. יש לשים לב כי גופי הקבורה אינן מספקות את המצבה, ולשם כך פונות המשפחות לעסקים פרטיים.

פעולות אפשריות:

בקרת השירות:

מערכת הבקרה על מערך הקבורה בישראל מתמקד בהיבטים המינהליים והכלכליים של שירותי הקבורה. כשליח של התושב – שניתן להתייחס אליו כצרכן השירות – נבחרי הציבור בשלטון המקומי יכולים לפעול רבות כדי לדאוג לאינטרסים של התושבים: האם גוף הקבורה שומר על זכויות נשים ומשפחות בלוויות? עד כמה המידע הניתן לתושבים הוא נגיש, בכל הנוגע לזכויותיהם והאפשרויות העומדות בפניהם? מה מידת השירותיות של גוף הקבורה ועוד?

כאשר גוף הקבורה מהווה חלק מהרשות המקומית – ניתן לפעול מול מנהל המחלקה או מחזיק התי הרלוונטי. אם גוף הקבורה איננו חלק מהרשות המקומית (כלומר, מאורגן כעמותה או חלק ממועצה דתית) – לרשות המקומית יש מספר אמצעים שמאפשרים לה להקל או להחמיר עם גוף קבורה ובכך לשמור על האינטרסים והזכויות של התושבים: השירותים התברואתיים הבסיסיים לחברת הקבורה ניתנים על ידי הרשות; בנוסף, רשות מקומית רשאית לגבות דמי ארנונה על המבנים בשטחי בית העלמין או, לחלופין, להפחית או לבטל אותם.

מינוי נציג הרשות בועד מנהל של חברה קדישא שהיא עמותה:

במקרים שבהם גוף קבורה מאורגן כעמותה, על פי חוק נדרש שיהיה לו ועד מנהל, שתפקידו לשאת באחריות לניהול ענייני העמותה, כלומר מעין דירקטוריון שפועל בהתנדבות. רשות מקומית יכולה לפעול כדי למנות נציג מטעם הרשות בתוך הועד המנהל של העמותה, כדי שיוכל לפקח ולבקר את פעילות העמותה ולשמור על האינטרסים והזכויות של התושבים.

הנגשת בתי עלמין:

בתי עלמין והמבנים המצויים בהם מחויבים להיות נגישים עבור אנשים עם מוגבלות, בהתאם לתקנות משרד המשפטים. חובת ההנגשה מוטלת הן על בעל הקרקע והן על מי שמחזיק בבית העלמין ו/או מפעיל אותו. מקורות המימון להנגשת מקוואות אינם קבועים בחוק, אך ניתן לפנות לגופים שונים על מנת לבקש שישתתפו במימון כמו המשרד לשירותי דת, משרד הבינוי והשיכון, אגף הקרנות בביטוח הלאומי וקרנות פילנתרופיות העוסקות בתחום המוגבלות.

קבורה אזרחית חלופית:

קבורה אזרחית חלופית איננה חייבת להיות דתית, וניתן לעצב בה טקס לוויה חילונית. גם ביצוע הקבורה עשוי להיות שונה – ניתן לקבור את הנפטר בארון ולקבור באותה חלקה נפטרים יהודים ושאינם יהודים. החוק מחייב ש-10% מכל בית עלמין חדש שנבנה יוקצו לקבורה אזרחית, בבתי עלמין ישנים יותר אין על כך חובה ובמרבית המקרים הללו הקבורה אזרחית בבית עלמין נפרד ויעודי לכך. כתוצאה מכך, ישנם שני סוגים של גופי קבורה אזרחית: גופי קבורה שמעניקים רק שירותי קבורה אזרחית וגופי קבורה יהודיים דתיים (חברה קדישא) שמחזיקים בשני סוגי הרישיונות ומעניקים גם שירותי קבורה אזרחית, לצד שירותי הקבורה הדתיים. כדאי להכיר את המצב בעיר שלכם, ולקדם מגוון של פתרונות קבורה שמתאים להרכב האוכלוסייה ברשות.

אספקת שירותים לאבלים:

ישנם גופי קבורה ורשויות מקומיות שמספקים בחינם שירותים לוגיסטיים שונים למשפחות אבלים. שירותים אלו כוללים סוכות אבלים, כסאות ועוד. יש גם הטבות והקלות שניתן לספק למשפחת אבלים כמו תיגבור פינוי האשפה ברחוב או בבניין שלהם (עקב ריבוי האשפה שמיוצרת לעתים במצבים אלו), הקלות באפשרויות החניה באזור כדי לאפשר ביקורי ניחום אבלים למשפחה ועוד. שירותים אלו ניתנים בדרך כלל על ידי אגפים תפעוליים של הרשות המקומית.

לקריאה נוספת

לסקירה מקיפה של אתגרי הנישואין והגירושין בישראל, וכן הצעה למתווה לפתרון ראו: [הילה גפן-שפיץ, אריאל מואב, תני פרנק ואלעד קפלן, כל חתן וכל כלה: מתווה לאתגרי הנישואין בישראל](#), המרכז ליהדות ומדינה מבית מכון הרטמן ומרכז מנומדין למשפט יהודי ודמוקרטי, 2024;

לנתונים עדכניים בנושא הנישואין והגירושין בישראל, ראו: אריאל פינקלשטיין, אילה גולדברג ושלומית רביצקי טור-פז, [דו-שנתון דת ומדינה בישראל: 2022](#), ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2023, פרק ז – עמ' 239-256.

לסקירה מקיפה בנושא מערך הקבורה בישראל, ראו: אריאל מואב-מורבארי, מתווה לאתגרי הקבורה בישראל, ארגון עתים, 2024.

לנתונים עדכניים בנושא הנישואין והגירושין בישראל, ראו: אריאל פינקלשטיין, אילה גולדברג ושלומית רביצקי טור-פז, [דו-שנתון דת ומדינה בישראל: 2022](#), ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2023, פרק ב – נישואין, עמ' 58-105; פרק ג – גירושין, עמ' 106-143.

7. קהילות ותרבות יהודית

חלק גדול משירותי הדת והרבנות המקומיים ניתנים במסגרת של קהילות, ובאמצעות אירועי תרבות ודת שמתקיימים ברמה הקהילתית. התמיכה בקהילות ובאירועים הללו נעשית גם מתקציבי משרדים ממשלתיים, אך חלק גדול מהם מגיע מתקציבי הרשויות המקומיות. בנוסף לתקציבים הללו, גם למועצות הדתיות יש תקציב גמיש יחסית שמיועד לנושאים אלו, וניתן להשתמש בו.

בכל רשות מקומית יש ועדת תמיכות ומענקים, שחברים בה נציגי מנכ"ל הרשות, הגזבר והיועץ המשפטי של הרשות והיא נדרשת לקבל החלטות על בסיס קריטריונים שוויוניים. חלק גדול מהתמיכות הניתנות לדת ברשויות המקומיות כיום מופנות לבתי כנסת, ישיבות ועוד. תמיכות אלו יכולים להיעשות בצורה של תמיכה ישירה או מענק, או באמצעות התקשרויות עם הרשות המקומית.

מגוון הקהילות שמרכיבות את הרשות המקומית משקף מגוון של זהויות יהודיות שונות, שצורכות שירותי דת מקומיים שונים. יש קהילות שמתכנסות באופן קבוע כדי להתפלל ולציין שבתות וחגים, ויש שהחיים הקהילתיים שלהם מאורגנים אחרת. בראש חלק מהקהילות עומדים רב, רבנית או מנהיג רוחני אחר, ובחלק מהקהילות אין הנהגה רוחנית רשמית. בדרך כלל קהילה נדרשת להיות מאורגנת כעמותה כדי שיהיה ניתן לתמוך בה וכדי שרשות מקומית תוכל לפעול מולה באופן רשמי, אך עצם ההכרה בקהילות ובמאפיינים השונים שלהן עשויה לתרום לשיפור אספקת שירותי הדת המקומיים באופן שיתאים לכלל הקהילות באוכלוסייה המקומית.

שאלות למיפוי:

- ⊗ אילו קהילות פועלות בעיר? האם הן מתכנסות בבתי כנסת או מוסדות אחרים?
- ⊗ מי הרבנים או ראשי הקהילות שעומדים בראש הקהילות הללו וכיצד מממנים את העסקתם?
- ⊗ האם קיימת מחלקה לתרבות תורנית בעיר? מי עומד בראשה?
- ⊗ האם יש בה גם מועצה דתית? מי אחראי בה על התמיכות באירועי תרבות יהודית?

א. קהילות

מגוון הקהילות שמרכיבות את הרשות המקומית משקף מגוון של זהויות יהודיות שונות, שצורכות שירותי דת מקומיים שונים. יש קהילות שמתכנסות באופן קבוע כדי להתפלל ולציין שבתות וחגים, ויש שהחיים הקהילתיים שלהם מאורגנים אחרת. בראש חלק מהקהילות עומדים רב, רבנית או מנהיג רוחני אחר, ובחלק מהקהילות אין הנהגה רוחנית רשמית. בדרך כלל קהילה נדרשת להיות מאורגנת כעמותה כדי שיהיה ניתן לתמוך בה וכדי שרשות מקומית תוכל לפעול מולה באופן רשמי, אך עצם ההכרה בקהילות ובמאפיינים השונים שלהן עשוייה לתרום לשיפור אספקת שירותי הדת המקומיים באופן שיתאים לכלל הקהילות באוכלוסייה המקומית.

פעולות אפשריות

תמיכות ברבני וראשי קהילות:

המימון להעסקתם של רבני קהילות נעשה בדרך כלל, על בסיס תרומות חברי הקהילה. יחד עם זאת, בשנים האחרונות החלה מדינת ישראל לממן חלק משכרם של רבני קהילות. המשרד לשירותי דת משתתף במימון שכרם של רבני קהילות אורתודוקסיות בערים, משרד התרבות והספורט משתתף במימון שכרם של רבנים ורבניות קהילות לא אורתודוקסיות בערים וביישובים. ניתן גם לשקול לתמוך בכך גם במימון של הרשות המקומית ולחזק את הקהילות הפועלות בה.

השתתפות של קהילות בפעילות העירונית:

ההשתלבות של קהילות באירועים ציבוריים ברשות או בפעילויות במסגרת מערכת החינוך העירונית (הפורמלית והלא-פורמלית) – עשויה לחזק את הקהילה ואת החיבור שלה למרחב הציבורי של הרשות. לצד תמיכה בעשייה הקהילתית, ניתן לחשוב על התקשרויות או שיתופי פעולה אחרים שבהם חברי הקהילה יוכלו לקחת חלק.

ב. תרבות יהודית

שירותי הדת המקומיים כוללים תמיכה באירועי תרבות יהודית שמתקיימים בקהילה. ניתן לראות בשירותים הללו כחלק מסל שירותי התרבות בעיר, אך בפועל הם ניתנים בדרך כלל במסגרת סל שירותי הדת ודרך מוסדות מערך שירותי הדת המקומיים. כמו כן, בחלק גדול מהמקרים האירועים והפעילויות הללו מתקיימים בבתי כנסת ובמוסדות דתיים, ויש לכך השפעה על חיזוק הקהילות השונות ברשות המקומית.

פעולות אפשריות

תמיכות בתרבות יהודית דרך המועצות הדתיות:

חלק מתקציבי המועצה הדתית ניתנים לאירועי תרבות יהודית, והיא מממנת אירועי תרבות וקהילה בתחומים אלה. נציגות במסגרת הרכב המועצה הדתית היא אפיק טוב להשפעה בנושא, אך ניתן לפנות ליו"ר המועצה הדתית או לחבריה, כדי לאפשר תמיכות באירועים מגוונים ברשות.

תמיכות בתרבות יהודית דרך תקצוב ממשלתי:

בתחום הרבנות היהודית מתקיימים פעמים רבות אירועים של מחלקות תרבות יהודית/תורנית ברשויות. התקציב לאירועים הללו מנותב כתמיכה של האגף לתרבות יהודית במשרד החינוך. על האירועים להיות חלק מתכנית שנתית ועליהן להיות בעל אופי דתי ושומר שבת.

ברשויות מקומיות שונות למחלקה הרלוונטית יש שם שונה: תרבות תורנית, מורשת ישראל, תרבות יהודית ועוד. ניתן לפנות למנהל המחלקה כדי להיעזר בו. ניתן למצוא את רשימת מנהלי המחלקות באתר האגף לתרבות יהודית.

הקמת מחלקה לתרבות יהודית:

כדי לייצר אפיקי מימון לאירועי תרבות יהודית מטעם הרשות, ניתן לשקול הקמה של אגף נוסף ברשות המקומית שמיועד לתרבות יהודית ישראל. מחלקה זו יכולה לפעול גם במקביל למחלקה לתרבות תורנית, ואף ברשות שיש בה מועצה דתית. היא יכולה גם להיות חלק ממחלקה לשירותי דת ברשות.

במינהלת ליהדות ישראלית במשרד התפוצות מתחילים פיילוטים לשיתופי פעולה עם רשויות מקומיות להקמת אגפי תרבות יהודית-ישראלית, כדי לקדם זאת ניתן לפנות לאחראי על תחום רשויות מקומיות במינהלת.

נספח: מאגר הופים שמהווים את מערך שירותי הדת המקומיים

קהילות ותרבות יהודית	קבורה	גיור	כשרות	עירובין	מקוואות	בתי כנסת		
							רגולציה מינהלית	המשרד לשירותי דת
אירועי יהודית ¹ תמיכה מימון רבני קהילות ²	פיתוח בתי עלמין			הקמה	הקמה ושיפוץ	הקמה	תמיכות	
							עיצוב מדיניות הלכתית	הרבנות הראשית
		מינוי ממונים לרישום נישואין ברשויות המקומיות	מינוי ממונים על השגחת כשרות	הרב הראשי או נציגו חותמים על תעודות מערך הגיור			סמכויות סטטוטוריות	
אירועי יהודית	הקצאת קרקע				קרקע/מבנה הקמה ושיפוץ	קרקע/מבנה הקמה ושיפוץ	הקצאות ותמיכות	הרשות המקומית
	הפעלת גוף קבורה ³	מעטפת מינהלית	מעטפת מינהלית				הפעלה, אחזקה ומעטפת מינהלית	מחלקת שירותי דת (ברשות שאין בה מועצה דתית) מועצה דתית
							עיצוב מדיניות הלכתית מקומית	רבנות מקומית (אם יש רב מקומי)
		רישום לנישואין	חתימה על תעודות כשרות				סמכויות סטטוטוריות	

יגלא

יגולא

1. בנוסף למשרדי ממשלה נוספים.

2. בנוסף למשרד התרבות.

3. ברשויות רבות גוף הקבורה פועל במסגרת עמותה פרטית.

השר לשירותי דת (להלן – השר) רשאי להקים מועצה ודיונים להתייעלות
(ג), בכל רשות מקומית שאין בה מועצה כאמור.

השר יקבע את מספר חברי המועצה, ובלבד שלא יעלה על מספר חברי ה

(א) מן המספר שנקבע יציעו מועמדים למועצה, לפי מכסות אלה –

(1) השר – 45% ;

(2) הרשות המקומית – 45% ;

(3) הרבנות המקומית – 10% ;

יצעת מספר המועמדים כאמור, ייחשב שבר המגיע לחצי ומעלה כיחידה ש

(ב) לא הציעה הרשות המקומית לשר מכסת המועמדים למועצה ת

זלחה אליה דרישת השר, תישלח דרישה נוספת; לא נענתה הרשות ה

ספת תוך חמישה-עשר יום מיום שנשלחה, רשאי השר להציע את מכסו

טות המקומית; הוראות אלה יחולו גם על מכסת המועמדים של הרבנות המ

כל הוראה בחיקוק שלפיה פסול אדם לכהן כחבר המועצה של רשו

צעה דתית וכן כל הוראה בחיקוק שלפיה חדל חבר מועצה של רשות

מת שנעדר משיבות המועצה – יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על ה

ית, והוא הדין בהוראות בדבר סדר הודעה על חדילת החברות במועצה.

שלוש הרשויות הנזכרות בסעיף 3 יחוו דעתן על המועמדים מבחינת

קיי